

The Portuguese of Guyana:
A study in
Culture and Conflict
door
Mary Noel Menezes, R.S.M.

Uit dit boek heb ik enige informatie gehaald, die ik graag met familieleden die hierin geïnteresseerd zijn, wil delen.

Dit boek heb ik ter leen gekregen van onze neef Orlando dos Ramos. Ik vond het zo interessant, dat ik besloot een deel van dit verhaal in mijn eigen woorden weer te geven in het nederlands en een deel uit het boek te kopiëren. Door dit boek te lezen ben ik nu in staat de portugezen in het algemeen en mijn ouders in het bijzonder beter te begrijpen. Een heleboel vragen die mij bezig hielden zijn nu beantwoord. Ik moet zeggen dat ik nu nog meer respect heb gekregen voor onze portugeese voorouders, die ondanks tegenwerking door anderen en veel tegenvallers, toch zijn opgeklimmen tot belangrijke mensen in de maatschappij.

Hier volgt dan een korte algemene samenvatting van het boven vermeld boek.

Aan het einde van de veertiende eeuw, was Portugal één van de oudste landen van Europa, tevens was het één van de leidinggevende maritieme naties, en de hoofdstad Lisabon, was één van de belangrijkste havens in Europa.

Het was een cosmopolitisch land, waar de Engelsen, de Lombardanen, Bretonners, Provençalen, Vlamen, en bovenal de Genuanen, zich met elkaar vermengden en met elkaar samenleefden, terwijl ze hun commerciële en nautische vaardigheden met zich meebrachten. Hun grote ontdekkingen in de 14de en 16de eeuw, waren mogelijk door een combinatie van drie technieken: astrale navigatie, cartografie en scheepsbouw.

In de veertiende eeuw was Madeira al bekend bij zeelieden en werd in 1425 herontdekt door de portugezen.

Het 286 vierkante mijl grote eiland bestond voornamelijk uit uitgestrekte bossen, vandaar de naam Madeira, dat vertaald in het nederlands Hout betekend.

Een zekere Joao Gonçaves Zarco zou dit eiland in 1419 al ontdekt hebben, maar dit werd betwijfeld.

Echter kreeg Zarco in 1425 toestemming van koning Joao I om het eiland tot ontwikkeling te brengen.

Het bos werd verbrand. De vulkanische grond, was een goede basis voor het verbouwen van tarwe, suiker en druiven. Er werd zoveel tarwe verbouwd dat al gauw kon worden geëxporteerd naar Portugal en Afrika.

Prins Henry van Sicilië introduceerde hier suikerriet, dat snel tot grote bloei kwam, mede door de introductie van slaven.

In 1466, werd de eerste lading suiker naar Engeland geëxporteerd. Na haar 75 jarig bestaan in 1500, was Madeira de grootste exporteur van rietsuiker.

Brazilië ontving de eerste suikerriet plantjes van Madeira. Ironisch genoeg, was de achteruitgang van de Madeirese suiker op de wereldmarkt na 1570, een gevolg van de grote concurrentie van Braziliaanse suiker.

Na de achteruitgang van de suikerrietteelt, gingen de Madeirezen over tot de druiventeelt. Prins Henry had hier ook de malvoisie druif uit Kreta en Cyprus geïntroduceerd. Hier kwam de beroemde Madeira wijn uit voort.

Successievelijk portugeese en engelse monarchen hielden nauwe relaties met elkaar en door het huwelijk van de portugeese prinses Catharina de Braganza en de engelse prins Charles II in 1661, werd de Britse aanwezigheid op Madeira zelfs nadrukkelijker. In 1807, gedurende de Napoleon oorlog, bezetten de engelsen Madeira en moesten de eilanders trouw zweren aan koning George III. Britse troepen waren daar gelegerd tot 1814.

In het begin van de 19de eeuw, leed Madeira onder de constitutionele strubbelingen in Portugal. Ook economisch ging het slecht vanwege de achteruitgang van de suikerrietteelt. Schermutselingen tussen de constitutionalistes, die gesteund werden door koning Joao VI en de Miguelisten, aanhangers van zijn zoon Miguel, duurden voort tot in 1920. Joao's oudste zoon Pedro, die afstand deed van de troon, ten gunste van zijn dochter Maria, keerde toen terug van

Brazilië naar Portugal en dwong zijn broer Miguel de strijd te staken. De burgeroorlogen duurden echter voort tot 1850.

Tussen 1828 en 1834 bezetten afwisselend constitutionalistes en Miguelisten Madeira. Hierdoor werd de bevolking van Madeira steeds armer en zat Funchal vol met bedelaars. Door deze toestand zochten veel madeirezen hun heil elders. Brits Guyana was slechts 1 van hun bestemmingen. In grote getale hebben ze Madeira verlaten op zoek naar een betere toekomst.

In Brits Guyana werd op 1 augustus 1834 de slavernij afgeschaft. Er werd een tussenperiode ingelast om zowel planter als slaaf te laten wennen aan de nieuwe verhouding en het tempo van leven, in zowel sociaal als economische sfeer.

De tweede helft van 1834 was een tijd van grote onrust. Dit leidde tot een climax, waarbij ontevreden negers hun leider Danon ophingen.

Er volgden toen veel proclamaties, die meer irriteerden dan hielpen de rust te herstellen. De planters waren hierdoor op zoek geslagen naar contract arbeiders voor hun plantages en dus waren de portugezen meer dan welkom.

Na een reis van 78 dagen kwam het eerste schip "Lousia Baillie" op 3 mei 1835 in Demerara aan met veertig madeirese boeren. Twintig werden te werk gesteld bij James Albuoy van La Penitence en Leliendaal en twintig bij R. G. Butts van plantage Thomas. Hun eiland verlaten met zo'n excellent klimaat en het prachtige bergachtige landschap getuigd van een immense durf.

Binnen 25 jaar, brachten de portugezen de economie in Demerara tot zo'n indrukwekkende vooruitgang dat de plaatselijke krant Royal Gazette schreef: De opgang van de portugezen vanuit een staat van bittere armoede, tot een vergelijkbare rijkdom, is een van de meest merkwaardige gebeurtenissen in de moderne koloniale geschiedenis.

De emigranten werden eerst slecht gehuisvest op de plantages. De huisjes voor de portugezen waren vaak niet klaar en zij werden gedwongen in oude hospitalen te trekken. Deze waren verdeeld in appartementen die niet groot genoeg waren voor zo'n groot aantal, zodat ze te dicht op elkaar moesten wonen, wat weer leidde tot ziekte en sterfte.

De huisjes op sommige plantages hadden niet eens een plankenvloer maar gestampte aarde, wat vooral in de regentijd een ramp was.

Gouverneur Light trachtte te bemiddelen door de agent-generaal op te dragen, de emigranten niet te plaatsen op estates waar er geen huisjes waren, maar de portugezen luisterden liever naar hun eigen mensen en kwamen vaak op overbevolkte Quarters terecht.

De plantages waar er veel ziekte was en de sterfte groot, lagen aan de Essequibo coast. Men besloot de condities te onderzoeken op de plantages Windsor, Castle, Sparta, Lima, La Belle Alliance, Richmond, Mainstay, Affiance, Taymouth Manor, Good Intent en Onderneeming. Ze kwamen tot de conclusie, dat één van de oorzaken van hun ziekte was te wijten aan de ongelukkige tijd van hun aankomst in het ongezonde seizoen van juni tot augustus. De dokters raadden hen aan om zich niet op het heetst van de dag aan de zon bloot te stellen. Het verlangen naar vooruitgang en geld, maakte dat ze teveel en te lang doorwerkten. Hebzucht was dus net zo goed de oorzaak van hun ziekte als slechte accommodatie.

In sommige cottages waren er geen bedden, tafels, stoelen of banken. De vloer was van aangestampte aarde en de sanitaire voorziening was slecht.

In sommige hospitalen, waar de emigranten waren gehuisvest, werden mannen en vrouwen gevonden met hoge koorts, die dicht tegen elkaar aan lagen op de vloer.

Gouverneur Light stelde de Court of Policy voor, de immigratie van Madeirezen stop te zetten, na de Commission of Inquiry en de Stipendiary Magistrates Records gehoord te hebben. Dit aangezien het de kolonie teveel geld kostte. Hij gaf de schuld van de mislukking aan het klimaat, maar repte met geen woord over de slechte leefomstandigheden.

Ook de autoriteiten in Madeira raadden de emigratie af, vanwege het slechte, hete en ziekmakende klimaat. Een van de redenen was echter ook omdat de autoriteiten bang waren voor een leegloop van Madeira.

De emigratie werd in 1842 stopgezet en in 1846 hervat. Ondanks deze stopzetting kwamen in deze vier jaar toch nog 1200 portugezen in de kolonie aan.

Omstreeks 1840 was er een levendige handel tussen Madeira en Brits Guyana. Dagelijks werd in de Madeirese kranten het vertrek vermeld van boten, die passagiers en etenswaar vervoerden. Iedere boot nam ook wijn mee.

Tegen het eind van 1843, charterden een aantal portugezen het schip Zarco voor 380 dollar om voor hun goederen uit Madeira te halen. Het schip kwam beladen met wijn, uien, knoflook, aardappelen, vis enz. in Georgetown aan. Er kwamen ook 15 passagiers mee. Door deze import waren de portugezen nu in staat de plantages te verlaten en kregen ze zelfs een vent vergunning.

Tussen 1844 en 1845, veranderden de portugezen van landbouwers tot winkeliers. Een klein aantal Madeirezen keerden met een fortuintje terug naar Madeira.

In 1841 was de eigenaar van één winkel in Maria Lodge de portugees Joao Fernandes en in juli 1852 waren van de 423 winkelvergunningen 312 of te wel 73.75 % in handen van portugezen, 98 vergunningen waren in handen van creolen en 13 vergunninghouders waren hindoestanen.

Tussen 1840 en 1850 werden de creolen, gedwarsboomd in het stichten van dorpen en in hun verzoek om hogere lonen. Ze werden boos op de portugese handelaren omdat deze betere voorwaarden kregen om credit op te nemen. Voor de creolen was dit een bittere pil om verdrongen te worden door deze nieuwkomers, die bovendien door de kranten geprezen werden om hun handelsgeest.

De creolen konden niet concurreren tegen de madeirezen, omdat ze over het algemeen niet bekwaam waren in handel drijven en economie. Bovendien beschikten ze niet over de volharding die de portugezen karakteriseerden.

Niet in staat hun belangrijkste bezwaren kenbaar te maken, bestempelden de creolen, de portugezen tot zondebok. Hun wrevel tegen de portugezen nam steeds meer toe en in 1846 plunderden de creolen de winkel van de portugees Manuel Pereira in Albert Town.

In mei 1847 viel een menigte van twee tot vier duizend man, de portugese winkels in New Amsterdam aan en plunderden en vernielden hun winkels. In het jaar daarop kwam het weer tot een uitbarsting tegen de portugezen op de East Bank in Berbice.

De gewelddadigheden in Guyana weerhielden de portugezen, gedreven door schaarste in eigen land, niet de oversteek over de oceaan te wagen, dit duurde voort tot in 1850.

De immigranten waren zo verlangend om winkelier te worden dat ze hun contracten op de plantages verbraken, maar moesten toen wel belasting betalen.

In 1852 werd een comité gevormd om de toegenomen immigratie te regelen. Dientengevolge werd het bedrag van toelating verhoogd van 25 naar 30 dollar. In Guyana, bleef de vraag naar arbeiders, en in Madeira was de wijnoogst mislukt en leed een groot deel van de bevolking een armoedig bestaan. Het eiland vroeg toen hulp aan de United Nations. Een andere optie was emigratie.

In 1851, schreven de guyanese kranten de voorkeur te geven aan Afrikaanse immigranten, aangezien de portugezen alleen belangstelling hadden voor de handel.

Later in dit jaar, toen er een gele koorts epidemie verwacht werd, en de portugezen vreesden er slachtoffer van te worden, emigreerden ze in grote getale naar Brazilië. Een aantal vertrokken ook naar St Vincent, Trinidad en andere Leeward eilanden. Er werd toen gevreesd dat de andere Caraïbische eilanden zouden profiteren van de portugese arbeid, wat ten kostte zou gaan van Brits Guyana.

Er onstond in 1852 ook een trek naar Australië, vanwege de goudvondst daar. Er vertrokken al gauw twee boten met twee honderd jonge mannen, waarvan het merendeel portugees was, naar Australië. De portugezen waren diegenen die de prijs van 100 dollar voor de overtocht naar Australië makkelijk konden betalen.

Een paar maanden later was men in Guyana bezorgd over de eventuele portugese emigratie naar Australië en werden de portugezen weer uitbundig geprezen voor hun goed management en werden zij een waardevolle en arbeidzame klasse genoemd. Er werd openlijk toegegeven, dat er inderdaad een verandering in hun hart was tegenover de portugezen. Dit smaakte echter naar opportunisme, aangezien er helemaal geen liefde was voor de portugezen en vooral niet voor de portugese zakenman, die gezien werd als de verdrijver van de europese handelaren.

In 1853 werd een portugese consul benoemd, die de belangen van de in aantal toenemende portugezen moest behartigen.

Tussen 1852 en 1870, namen de portugese winkels in aantal toe, de meesten binnen vijftien mijl van Georgetown op de eastcoast van Demerara. In Georgetown, bezaten ze 171 van de 196 winkels. Van de 423 winkel vergunningen, bezaten ze 312.

Vele portugezen, die Madeira als arme emigranten verlaten hadden, konden nu boten charteren, die ladingen goederen en ook ongelukkige landgenoten, voor hun uit Madeira konden halen.

In 1856, kwamen de creolen weer in opstand tegen de portugezen. Er werden vernielingen aangericht ter waarde van 267.204 dollar. Een zekere Michael Wagner vond dat de portugezen de zondebok werden van de regerende elite: de blanken die te machtig waren om aangevallen te worden. Dit kon echter wel met de portugezen.

In 1858, waren er circa 35.000 portugezen in Brits Guyana, waarvan de meesten katholiek waren.

Er was toe één katholieke kerk in Georgetown en ook in New Amsterdam, Essequibo en Victoria on the east coast was er één kerk. The Sacred Heart Church in Mainstreet werd na veel strubelingen met de engelse priesters, het centrum voor portugese vieringen zoals processies en de Christmas Novena. De kerkelijke feesten werden uitbundig gevierd met een music band en ter afronding vuurwerk. De kerk en het kerkplein werden dan versierd met vlaggen en bloemen.

Met kerstmis nam de "lapinha" of kribbe een belangrijke plaats in de huizen van de portugezen in. Ze maakten replica's van de rotskribben in Madeira. Dit deden ze door dik bruin papier te verven en vervolgens grote kreukels erin te maken, dit om het Madeirese rots landschap weer te geven. Het werd vervolgens versierd met kleine kunstdieren zoals koeien, schapen ezels, kippen en belangrijk was de kleine potjes met jonge rijstplantjes. Deze werden tussen de gemaakte rotspartijen geplaatst. Centraal was natuurlijk het kindje Jezus en Jozef en Maria. Ik herinner me de kunststukken die mijn vader van de kribben maakte, we werden er ook in betrokken door mos en ander groen voor hem in de bomen te gaan zoeken.

Ieder jaar maakte hij de kribbe iets anders, vaak met een nieuwe achtergrond als hij genoeg had van het oude. Deze schilderde hij zelf en al weken voor kerstmis, was hij er mee bezig.

Een ander groot kerkelijk feest onder de portugezen was het feest van St Antonius. De armen in de gemeente werden dan bedacht door de distributie van Antoniusbrood. Dit feest werd uitbundig gevierd in de Antonius kerk in Buxton, die in 1871 gebouwd was.

Het feest van Johannes de Doper dat gevierd werd op 24 juni, was vooral belangrijk voor jonge mensen. Ze braken een ei in een glas water, dit gebeurde onder gebed en het maken van een kruis over het glas. Ze deden dit om te zien wat de toekomst hun zou brengen. De vorm dat het ei aannam na 6 uur bepaalde hun toekomst. Zag het eruit als een kerk dan betekende dit een huwelijk of de dood, een boot betekende reizen en als er een ster te zien was, zou dit succes betekenen.

Een bijzonder en onvergetelijk feest vond plaats in 1893, toen paus Leo XIII, zijn gouden jubileum vierde. Van mei tot november werd er feest gevierd in het hele land. De Sacred Heart Church was versierd met 3000 lichten. Er werd een speciale nachttrein ingezet om de dorpeelingen naar de stad te vervoeren zodat ook zij de verlichting konden komen bewonderen.

Om zes uur 's morgens begon de dag met het luiden van de klokken, gevolgd door vuurwerk en muziek van een Brass band.

Om 11 uur was de pontificale hoogmis. Om 5 uur 's middags werd het TE DEUM gezongen door het koor en zou de First December band, dat heel populair was in die tijd, een heel muziek programma verzorgen op het terras. De volgende dag zou er een grote bijeenkomst zijn van school kinderen in de Highbury House in Thomas street, waar er verfrissingen zouden worden uitgedeeld en de nodige speeches zouden worden gehouden en ook zou er een processie worden gehouden. Dit hele programma stond in de krant the Daily Liberal.

Gedurende de hele 19de eeuw hielden de portugezen het vol hun eigen taal te spreken. De kerkdiensten waren ook in het portugees. Er werd door de schrijver gesuggereerd, dat ze dit misschien deden, omdat ze vonden dat God hun gebeden dan beter verstond. Hun taal was het medium van hun geloof en cultuur.

In 1847 kwamen de Ursuline sisters naar Guyana om katholiek onderricht te geven aan portugeese kinderen, die naar portugeese scholen gingen.

Geleidelijk aan verloren ze hun taal en veel van hun cultuur ging zo hierdoor verloren.

Hier in Suriname zijn nooit zoveel portugezen geweest, en ik denk dat voor de kleine groep die hier was, hun cultuur en taal wel belangrijk was, maar doordat ze veel met andere nederlands sprekende mensen contact hadden, de taal al veel sneller verdween. Onze ouders hebben allebei goed portugees gesproken, maar hebben het niet aan ons door gegeven, ze vonden het echter mooi om portugees met elkaar te praten als ze iets wilden bespreken dat niet voor onze oren bestemd was.

Zelf hadden ze misschien problemen op school ondervonden toen ze nederlands onderricht kregen. Vooral voor mijn moeder moet dit moeilijk geweest zijn, aangezien haar moeder, die in 1871 in Georgetown geboren was, engels sprak en haar vader, die vanuit Madeira in 1891 in Guyana kwam, portugees sprak. Toen mijn moeder op school kwam moest ze weer een nieuwe derde taal, namelijk het nederlands erbij leren, wat misschien erg tegen viel. Wie weet is dit een van de beweegredenen waarom mijn ouders geen portugees met ons spraken. Wat het ook geweest moge zijn, feit is dat het voor ons wel een verrijking geweest zou zijn. Jammer dus dat we geen portugees hebben leren praten.

Bewerkt door:

Edith Sjaarda-dos Ramos

Paramaribo, November 1998